

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Kapitel V.

Det var ikke først i Runeindskrifter paa Guldbrakteater, at Eruler i Norden optraadte som Runemestre.

Jeg har paavist, at Indskriften paa Benstykket fra Lindholm Mose og Indskriften paa Spydskaftet fra Kragehul Mose, der begge er ældre end Brakteat-Tiden, er indridsede af en fornem Eruler. Og paa Grund af Tilnavnet *sa uwiŕa* paa Spænden fra Vimose har jeg formodet det samme om Indskriften paa denne Spænde, som tilhører den ældste Tid, fra hvilken Runeindskrifter i Norden kjendes.

Jeg har formodet, at det i det hele var Erulerne, som først (kanské sammen med enkelte Goter) bragte Runeskriften og Runeindskrifter til Norden, hvor vi først møder denne Skrift i Fund fra Torsbjærg Mose og Vimose.

Men hvis dette er rigtigt, hvorledes skal det da forklares, at eruliske Indskrifter findes i de store danske Mosefund? Dette Spørgsmaal staar i Forbindelse med Spørgsmaalet om de danske Mosefunds historiske Forklaring. Ligeledes staar det i Forbindelse med Spørgsmaalet om Erulernes oprindelige Boliger, før de drog sydpaa i Goternes Følge.

Om Erulernes ældste Boliger giver de historiske Kildeskrifter os ingen sikre og klare Vidnesbyrd. Men vi har i det foregaaende seet, at en Meddelelse hos Jordanes synes at vidne om, at Erulerne tidligere boede ialfald i nogle af de Landskaber, i hvilke Danerne i 6te Aarh. boede.

Jeg tænker mig nu, at de store danske Mosefund er Vidnesbyrd om Kampe mellem seirende Daner paa den ene Side og paa den anden Eruler, kanské sammen med Folkestammer, som var forbundne med disse.

Hvis Danerne drog ud til sine Tog mod Erulerne fra Skaane og Sjælland og hvis Erulerne dengang endnu havde fast Fod paa Fyn og i Jylland, da forklares det let, at store Mosefund, som de fra Vimose, Torsbjærg Mose o. s. v., ikke forekommer i Sjælland. Da forklares det ogsaa let, at vi finder Runeindskrifter i de store Mosefund. Disse findes paa Vaaben og Smykker, som efter min Formodning har tilhørt overvundne Eruler.

Vimose og Torsbjærg Mose bærer vel Vidnesbyrd om de første Kampe, i hvilke Erulerne blev slagne.

Det yngre Fund fra Kragehul Mose paa Fyn synes at vidne om, at Erulerne siden paany søgte Krigslykken mod Danerne, kanske efter at være komne over fra Sverige, mulig omtrent fra Götaelvns Munding.

Ved den her fremsatte Formodning bliver det forklarligt, at naar vi ser bort fra Brakteat-Indskrifter, Sjælland saagodtsom fuldstændig mangler Indskrifter med den længere Rækkes Runer. En Undtagelse danner Spænden fra Himlingøie under Vallø, Præstø Amt. Denne Runeindskrift indeholder Kvindenavnet *hariso*, vistnok Navnet paa Spændens Eierinde. Men at dette Navn er et erulisk Navn, er sandsynligt, fordi Mandsnavnet *Hariso* som Navn paa en Eruler forekommer i en latinsk Indskrift fra Concordia.

Da jeg nedskrev denne Kombination om Indskriften fra Himlingøie, var jeg ikke opmærksom paa, at allerede R. Much havde udtalt sig i samme Retning i Beitr. XVII S. 201. Han bemærker der: »Darnach ist es, wie ich beiläufig bemerken will, gar nicht ausgeschlossen, dass erulische runendenkmäler auf uns gekommen sind, und es verdient gewiss beachtung, dass das *Hariso* der spange von Himlingøie auf Seeland sonst als germanischer name nicht belegt ist, ausser gerade als erulischer auf einer inschrift, CIL. 5, 8750.«

At en med Gauterne beslægtet Stamme fra den skandinaviske Halvø engang har sat sig fast i Jylland, støttes ved en anden Kjendsgjærning.

Den engelske Konge Ælfred, som maatte vide god Besked om Danmark, kalder Jyderne *Géatas*, og i Digtet *Béowulf* finder vi *Géatas* boende i Jylland, kanské snarest i den nordlige Del af Jylland. I *Béowulf*-Digtet hører *Géatas* ikke til det danske Rige. De har sine egne Konger. Men geatiske Mænd drager fra sit Hjem til det danske Kongesæde, som synes at maatte tænkes liggende paa Sjælland. *Béowulf*-Digtet afspeiler Begivenheder og Forhold fra Begyndelsen af 6te Aarh.

Men nu er det sikkert, at *Géatas* sproglig er det samme Navn som oldnorsk *Gautar*, svensk *Götar*, Beboerne af Vestergötland og Östergötland.

Fremdeles har flere Forfattere i nyere Tid¹⁾ med god Grund antaget, at *Gautar* etymologisk er et Lokalnavn og at Folket er kaldt saaledes, fordi det boede ved *Gautelfr* i Gautland. I Norge findes et Elvenavn *Gaut*. Og et Stedsnavn *Gautkilar* er kaldt saa, fordi Gaarden af dette Navn ligger mellem to Viken, som overskyller sine Bredder, naar Vandet er høit; se Norske Gaardnavne II S. 197 og 263, [jfr. IX S. 208.] Denne Stamme *Gaut* kommer af *gjóta* »gyde«.

Gautland er da vel kaldt saa, fordi Götaelv her gyder sig ud i den store Indsjø Väneren.

Hvis det svenske Folkenavn *Gautar* har sin Grund i svenske Stedsforhold, saa maa de i Jylland boende *Géatas* være komne over fra det svenske Gautland.

Dette tør vi kanské sætte i Forbindelse med, at Erulerne, som jeg i det foregaaende har søgt at gjøre sandsynligt, ligeledes engang har boet i Jylland, hvorfra de blev fordrevne af Danerne.

Vi tør kanské formode, at flere beslægtede og forbundne Stammer fra den skandinaviske Halvø engang satte sig fast i Jylland. Sandsynlig Erulerne sydligst, nord for dem Gauterne. Vi maa da tro, at Erulerne tidligst blev fordrevne fra Jylland (og vel tillige fra Fyn) af Danerne. Gauterne havde endnu i første Halvdel af 6te Aarh. det nordlige Jylland inde og synes at være komne i et venskabeligere Forhold til Danerne, saa at de i Jylland boende Gauter vel for en stor Del siden smeltede sammen med Daner, som bosatte sig i Jylland²⁾.